

หลักภาษาไทย จันทลักษณ์

นำเสนอเมื่อ : 19 พ.ย. 2550

ฉันทลักษณ์ คือสารที่วัดด้วย วิธีเรียงร้อยถ้อยคำ หรือเรียบเรียงถ้อยคำ ว่าเป็นระเบียบ ตาม ลักษณะบังคับ และบัญญัติ ที่นักประชวติไดวางเป็นแบบไว้ ถ้อยคำที่ร้อยกรองขึ้น ตามลักษณะบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์เรียกว่า 'คำประพันธ์' โดยมิชอบบังคับ จำกัดคำ และวางท่อน โทรมิสัมพันธ์กัน ไพเราะ ตามกฎเกณฑ์ ที่กล่าวไว้ในฉันทลักษณ์ คำประพันธ์ จำนวนออกเป็น ๘ ชนิด คือ โคลง ร่าย สนิท กอนนกาพย์ฉันทกล คำประพันธ์ที่ดี จะต้องประกอบด้วยลักษณะ ๓ ประการ คือ

- ๑. มีข้อความดี
- ๒. มีสัมผัสดี

๓. แต่งถูกต้องตาม 'ลักษณะบังคับ'

ลักษณะบังคับ หรือบัญญัติ ในการเรียบเรียงคำประพันธ์ที่แบ่ง มีอยู่ ๘ อย่าง คือ

- ๑. จุ สุ หุ
- ๒. เอก โท
- ๓. คณะ
- ๔. พยางค์
- ๕. สัมผัส
- ๖. คำเป็นคำตาย
- ๗. คำนำ
- ๘. คำสร้อย

จุ คือพยางค์ที่มีเสียงหนัก โคน้ำกึ่งพยางค์ที่ประกอบด้วย สระเสียงยาว (วีหรือวะ) และ สระกึ่งหนัก ๔ คือ สระ อ่า โอ โอ เออ และพยางค์ที่มีตัวสระครึ่งสั้น เช่นสุ อ่า พัด เรียบ ฯลฯ

สุ คือพยางค์ที่มีเสียงเบา โคน้ำกึ่งพยางค์ที่ประกอบด้วย สระสั้น(วีสระ) ที่ไม่มีตัวสระคน พระ จะ มิ อุ และ ฯลฯ **เอก** คือพยางค์ หรือคำที่มีพรวรรณทุกเอก และวรรคคำตายทั้งสั้น ซึ่งในโคลง และร่าย ใช้เอกแทนโต เช่น พ่อ แม่ ที่ ปู่ ฐะ ม่า มาก ฯลฯ **โท** คือพยางค์หรือคำที่มีพรวรรณทุกโท เช่น นา ป่า ขาง นื่อง คลอง เสียง ฯลฯ

คณะ คือแบบบังคับที่วางเป็นกำหนดทุกกณฑ์ไว้ว่า คำประพันธ์ชนิดนั้น จะต้องมีเทานววรรค เทาน้ำคำ และต้องมีเอกโท ครุสพุดหนึ่งๆ ตรงนี้ กล่าวโดยทั่วไป แต่สำหรับใน "ฉันท" คำว่าคณะ มีความหมายแคบ คือหมายถึง ลักษณะที่วางคำเสียงหนัก เสียงเบา ที่เรียกว่า ครุ สุ หุ และแบ่งออกเป็น ๘ คณะ คณะหนึ่งมีคำอยู่ ๓ คำ เรียกว่า ครุ สุ หุ ใจต่าง

กัน คณะทั้ง ๘ นั้น คือ ย ร ฎ ก ข ส ม น ชื่อคณะทั้ง ๘ นี้ เป็นอักษรที่ยอมจากคำเต็ม คือ

ย มาจาก ยชมาน แปลว่า พราหมณ์ชรา
ร มาจาก รัวี แปลว่า พระอาทิตย์
ค มาจาก โศภ แปลว่า น้ำ
ภ มาจาก ภุมิ แปลว่า ดิน
ช มาจาก ชน แปลว่า ไฟ
ส มาจาก โสม แปลว่า พระจันทร์
ม มาจาก มารุต แปลว่า ลม
น มาจาก นภ แปลว่า ฟา

เมื่อจัดเป็นรูป ครุ สุ หุ ลงในคณะทั้ง ๘ จะเป็นดังนี้

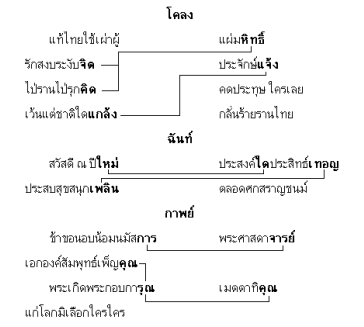
(จะมีรูปตารางแสดง)

ได้แต่งคำกลอนของไวสาหรับจำ "คณะ" ไว้ดังนี้

- ย ยะยิมยวน
- ร รวนฤติ
- ส สุรวิ
- ภ ภัสระ
- ช ชะโลมและ
- น นนกะกะ
- ค คาปละ
- ม มาติติ

พยางค์ คือจังหวะเสียง ที่เปล่งออกมาครั้งหนึ่งๆ หรือหน่วยเสียง ที่ประกอบด้วยสระตัวเดียว จะมีพยางค์หลาย หรือไม่กี่พยางค์ คำที่ประวรรณในพยางค์ของพยางค์นั้น จะรวมหมายถึง คำพยางค์ ทั้งสั้น คำพยางค์นี้ ยังมีเสียงเป็น อุ หุ จะรวม ๒ พยางค์ เป็นคำหนึ่ง หรือหน่วยหนึ่ง ในการแต่งร้อยกรองใด แต่ก็มี เสียงเป็น จุ จะรวมกับไม่ได้ ต้องใช้พยางค์คู่คำ

สัมผัส คือลักษณะที่บังคับให้ใช้ทุกของจองกัน คำที่คล้องจองกันนั้น หมายถึง คำที่สระ และมาตราจะคล้องจองกัน แต่ต้องไม่ซ้ำอักษร หรือซ้ำเสียงกัน (สระ ๒-๒, โย อยู่คู่) ในสัมผัสบังคับ มี ๒-๒ ซัด คือ ๑. **สัมผัสหนัก** ได้แก่ คำที่มีตัวหนักคล้องจองกัน เช่นระหว่างวรรคหนึ่ง กับอีกวรรคหนึ่ง ซึ่งมีตำแหน่งที่ตรงกัน ตามชนิดของคำประพันธ์นั้นๆ สัมผัสหนักนี้ เป็นสัมผัสบังคับ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่ง จะขาดไม่ได้ ดังตัวอย่างที่โยเสนอไว้ให้ดู ดังต่อไปนี้

สัมผัสใน ได้แก่ คำที่คล้องจองกัน และอยู่ในวรรคเดียวกัน จะเป็นสัมผัสคู่ เรียงคำไว้ติดต่อกัน หรือจะเป็นสัมผัสสลับ คือเรียงคำอื่นแทรกคำไว้ ระหว่างคำสัมผัสติดต่อกันแต่จะเหมาะ ทั้งไม่มีการเชื่อมคำที่ตัว จะต้องมีอยู่ครบถ้วน ครบถ้วน เพื่อต้องการสัมผัสคู่ และในจำเป็น จะต้องใช้สระอย่างเดียวกันด้วย เพียงแต่ให้อักษรเหมือนกัน หรือเป็นอักษรประเภทเดียวกัน หรืออักษรที่มีเสียงเหมือนกัน ใช้ใด สัมผัสใน แบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ **๒-ก) สัมผัสสระ** ได้แก่คำคล้องจองที่มีสระและมาตราจะคล้องจองกัน เช่น

บางน้ำจืดชื่อบางเป็นทางคิด ไครมีจิตคิดนึกมักหมองหมาง
คนใจจิตคิดชื่อเหมือนชื่อบาง คารดิห่างเห็นกันจวนตาย
อันน้ำจืดรสสนิทกว่าจิตคิด ถึงยื่นยึดตั้งเวรสมมติจะหาย
แต่ใจจิตสละทวมมิวาย มีกทำลายมีศภาพให้ราบเรียบ

๒-ข) สัมผัสอักษร ได้แก่ คำคล้องจองที่ตัวอักษรชนิดเดียวกัน หรือตัวอักษร ประเภทเดียวกัน หรือตัวอักษร ที่มีเสียงอุกกัน ที่เรียกว่า "อักษรอุก" เช่น ช ค ข หรือ ท ฐ เป็นต้น เช่น

๑) ใช้ตัวอักษรชนิดเดียวกัน คือใช้อักษรตัวเดียวกันตลอดทั้งวรรค ดังนี้

- และถึงถึงเด่นล่อ ลางถึง
 - พาเพื่อนพนาพินพิง พกพอง
 - ตื่นตนโตตอติง เตยคำ
 - กนอุกนีกก้อง เกาะเกี่ยววานกัน
- ๒) ใช้ตัวอักษรประเภทเดียวกัน คือใช้อักษรที่มีเสียงเหมือนกัน แต่รูปไม่เหมือนกัน เช่น ค ฉ พ ฐ ร ฎ ล ษ เป็นต้น ดังนี้

ศึกษาสำเร็จ ลีลา กลอนแอ
ระลึกพระคุณควบา บมไว้
ลูโยษคุณภา

๓) ใช้อักษรที่มีเสียงคู่กัน คือใช้อักษรต่ำ ชนิดอักษรคู่ ๑๔ ตัว กับอักษรสูง ๑๑ ตัว ซึ่งมีเสียงผันเข้ากันได้ เป็นคู่ๆ ดังนี้

อักษรต่ำ ๑๔ ตัว		อักษรสูง ๑๑ ตัว
ค ฌ ช จ ช (ทร-ช) ท ฌ ท ฐ พ ภ ฟ ฮ	เสียง คู่ กับ	ข ฃ ฅ ฆ ส ฐ จ ฝ ฝ ห

ตัวอย่างดังนี้

คุณแคชิงเข้าชั้น เคียงคาง
 แพงฟักไฟผ่อฝาง ผื่นฝ้าย
 ช่างไทรโตกสนสง่าง ชอนชุ่ม
 ทิ้งถ่อนทวยท่อมท่าย เกื่อนทองแถวเถิน

สัมผัสในดังที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นสัมผัสที่ไม่บังคับ จึงมิได้มีแบบกำหนดมาแต่โบราณ แต่ถ้าไม่มีก็ขาดรสไพเราะ ซึ่งเป็นยอดของรส ในเชิงฉันทลักษณ์ เพราะฉะนั้น คำประพันธ์ที่ดี จะขาดสัมผัสในเสียมิได้เหมือนเกสร เป็นเครื่องเชิดชู ความสวยงามของบุปผชาติฉะนั้น

คำเป็น คือคำที่ประกอบด้วย สระเสียงยาว (ที่ฆสระ) ในแม่ ก กา และคำที่มีตัวสะกด ในแม่กน กง กม เกย (คำที่มีตัว ว สะกด จัดอยู่ในแม่เกย) รวมทั้ง สระสั้นทั้ง ๔ ตัว คือ อำ ไอ โอ เออาเซน ตาคำชมเชยคนหญิงสาวเหนียวในครัวไฟ

คำตาย คือคำที่ประกอบด้วย สระเสียงสั้น (รัสสระ) ในแม่ ก กา (ยกเว้น อำ โอ โอเออา) และคำที่มีตัวสะกด ในแม่ กก กด กบ เช่น นกกระทอด กับนกกระทาด จิกพริก ในการแต่งโคลงทุกชนิด ไซ้คำตายแทน เอก ได้

คำนำ คือคำที่ใช้กล่าวขึ้นต้น สำหรับเป็นบทนำ ในคำประพันธ์ เป็นคำเดียวบ้าง เป็นวลีบ้าง เช่น เมื่อนั้น บัดนั้น โฉมเฉลา นองเอย นองรัก รถเอย รถมรรุ ครานั้น สักวา ฯลฯ บางทีก็ใช้คำนามตรงๆ เหมือนอนาญ นามอาลปะนะ เช่น สุริยาพระองค์ ภมรดวงจันทร์ ฯลฯ ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

ปทุมมา โสภามจดจตสดสี
 เกิดในใต้ตมวารี แต่ไรรัาศีเปือกตม
 ภมร สุนทรมธุรสถอยหรรษา
 กลั่นกล่าวเราดวงวิญญูณ์ วาจาลิ้นลมคมใน

คำสร้อย คือคำที่ใช้สำหรับลงท้ายบท หรือท้ายบาท ของคำประพันธ์ ซึ่งตามธรรมดา มีคำซึ่งมีความหมายอยู่ข้างหน้าแล้ว แต่ยังไม่ครบจำนวนคำ ตามที่บัญญัติไว้ ในคำประพันธ์ จึงต้องเติมสร้อย เพื่อให้มีคำ ครบตามจำนวน และเป็นการเพิ่มสำเนียงให้ไพเราะ ในการอ่านด้วย คำสร้อยนี้ จะเป็นคำนาม คำวิเศษณ์

คำกริยานุเคราะห์ คำสันธาน หรือคำอุทาน ก็ได้ แต่ถ้าเป็นคำอุทาน ที่มีรูปวรรณยุกต์ ต้องตัดรูปวรรณยุกต์ออก และไม่ต้องมีเครื่องหมายอัศเจรีย์ มิฉะนั้น จะขัดต่อการอ่านทำนองเสนาะ และในการใช้นั้น ควรเลือกคำที่ทานวาง เป็นแบบฉบับไว้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำนาม:	พ่อ แม่ พี่
คำกริยานุเคราะห์:	เทอญ นา
คำสันธาน:	ถ้า แล ก็ดี
คำอุทาน:	ฮา แฮ เฮย เอย เวย รา อา นอ
คำวิเศษณ์:	บารนี้ เลย

คำสร้อยนี้ ต้องเป็นคำเป็น จะใช้คำตายไม่ได้ และใช้เฉพาะบทประพันธ์ ชนิดโคลง และร่าย เท่านั้น

ที่มา